

Nyitva marad az a kérdés, *milyen hatása lehet az önhivatkozásoknak az egész hivatkozás-hálózatra.* A felesleges vagy redundáns önhivatkozások csökkenthetik a hivatkozási indexek hatékonyságát, meghamisíthatják a hivatkozásszámlálás eredményeit, különösen akkor, ha az effajta mérések célja az irodalom hatásának vizsgálata. Ez esetben inkább a szerzők egyéni szokásait tükrözi.

Az önhivatkozások ilyen és hasonló hatásai a hivatkozás-mérések értékelésénél feltétlenül figyelembe veendőek.

/TAGLIACCOZZO, R.: *Self-citation scientific literature. = The Journal of Documentation, 33. köt. 4. sz. 1977. p. 251–265./*

(Dezso Zsigmondné)

TEZAUROSZOK

A Szovjetunióban 1975-ig kidolgozott információkereső tezauszok összehasonlító vizsgálata

Az Össz-szövetségi Műszaki Információs, Osztályozási és Kódolási Tudományos Kutatóintézetben (Vseszojuznűj naucsno-isszledovatel'szkij insztitut tehniczeszkov informacii, klaszszifikacii i kodirovanija, VNIKI) *kidolgozás alatt áll az Információs nyelvek nyilvántartásának automatizált rendszere* (Avtomatizirovannaja szisztema vedenija kompleksza informacionnüh jazükov, ASZVIJA), amely az Állami Automatizált Tudományos–Műszaki Információs Rendszert (Goszudarsztvennaja avtomatizirovannaja szisztema naucsno–tehniczeszkov informacii, GASZNTI) hivatott szolgálni [1]. Az előkészületek keretében került sor a Szovjetunióban 1975-ig kidolgozott 80 információkereső tezausz vizsgálatára. (Jelenleg további 40 tezausz készül az országban.) A tezauszok közül 12 össz-szövetségi, 64 ágazati és ágazatközi, 4 pedig köztársasági információs szervek munkájának eredménye.

Az NTMIK rubrikátorának terminológiáját használva, a tezauszok közül csak egy bizonyult politematikusnak [29], 7 ágazatinak, a többi alágazatinak.

A vizsgálat négy olyan tezauszt talált, amely a maga egységes metodikájával és szerkezetével egyszerre több ágazatot (összesen 37-et) ölelt fel. [Vö. az 56, 25, 51, 54–55. tétellel].

16 tezauszban a kulcsszavak nem válnak szét deszkriptorokra és nem-deszkriptorokra, azaz minden elemük tárgyszó lehet. A tezauszoknak kb. fele csak nyomtatásban áll rendelkezésre, a másik felének géppel olvasható változata is van. A tezauszok túlnyomó többsége egynyelvű, mindössze négy több nyelvű [31, 34, 41, 46]. Az NTMIK keretében jelenleg több több nyelvű tezausz kidolgozásán munkálkodnak [21].

A tezausz-készítés normatív dokumentumait [3, 4, 5] viszonylag kevésbé vették figyelembe az elkészült tezauszok. Mindössze 24 tezausz igazodott mindháromhoz. 5 tezausz csak a [3] és a [4] alatti dokumentumot vette figyelembe, 14 tezausz csak a [3] és az [5]

alattit. 6 tezauszon csak a [3] dokumentum, 10 tezauszon pedig csak a [4] dokumentum hatását lehetett kimutatni. A többi tezausz egyedi metodikák alapján készült. A szókészletet a tezauszok mindegyikében szabad indexeléses módszerrel gyűjtötték össze.

Bár a [3] alatti instrukció szerint valamennyi tezauszban bevezetőből és betűrendes lexikális–szemantikai mutatóból kell állnia, több tezausz csak hiányos bevezetővel rendelkezik [21, 22, 34, 35, 37, 48], sőt kettő [13, 18] még a lexikális–szemantikai mutatóját sem betűrendben közli. Az [56] alatti tezauszban nincs is lexikális–szemantikai fejezete, amit a legfontosabb kulcsszavak bokrainak betűrendes mutatójával helyettesít.

Számos tezausz [13, 34, 36, 37, 54] deszkriptorjegyzékének szerkezete is megfeledezett a [3] alatti instrukción, amely a következő láncot írja elő: címadó deszkriptor – szinonimák – főlérendelt deszkriptorok – alárendelt deszkriptorok – asszociatív deszkriptorok. Sok tezauszra jellemző az utalókkal kapcsolatos szabályok be nem tartása [13, 22, 26, 28, 31, 34, 36, 37, 54].

Bár a tezauszok használhatóságát erőteljesen fokozza a szisztematikus mutató, mégis csupán 34 tezausz rendelkezik ilyen mutatóval, de ezek szerkezete is meglehetősen változatos. Az *Össz-szövetségi Információs Osztályozási Rendszer* (Vseszojuznaja informacionnaja klaszszifikacija, VIK) elveivel és táblázataival [7] mindössze 17 tezausz szisztematikus mutatója van többé-kevésbé összhangban. 1976 óta a szisztematikus mutatók elkészítéséhez az NTMIK rubrikátorához való igazodást ajánlják [8].

A generikus kapcsolatokat jelző hierarchikus mutatók is hatékonyabbá teszik a tezauszok használatát. A vizsgált tezauszok közül mindössze 25-ben volt ilyen mutató, részben táblázatos formában [24, 29, 31, 34, 38, 44, 50, 56], részben ábrában [12, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 28, 32, 41, 48]. A permutált index elkészítésével kapcsolatos ajánlásoknak csak 11 tezausz tett eleget [24, 29, 31, 44, 56].

A [3] alatti előírások szerint a tezausz deszkriptor-része háromféle szemantikai viszonyt tüntethet fel a

deszkriptorok között: szinonimia, alá- és fölérendeltség, asszociatív viszony. A teauruszok közül 55 tesz eleget ennek a követelménynek. 17 teauruszból azonban hiányzik az asszociatív viszonylatok feltüntetése.

Egyes teauruszok [9, 20, 21, 31, 37, 43, részben: 54 és 55] azáltal terhelik túl deszkriptor-fejezetüket, hogy az összes fölérendelt deszkriptort fölviszik a hierarchia legfelső lépcsőjére.

A hagyományos teauruszok grammatika nélküli információkereső nyelveket szolgálnak. Ennek ellenére igen nagy előny, ha a teaurusznak grammatikája is van. A vizsgált teauruszok közül mindössze 13 mondhatja ezt el magáról [12, 24, 28, 36, 44, 47, 51]. E grammatikák között vannak igen egyszerűek és igen bonyolultak is. A teaurusz fejlesztéséről (a szókincs összetételében és a paradigmikus viszonyokban a használat során bekövetkező változásokról) a vizsgálatba bevont teauruszok közül csak 34 gondoskodott, közülük 23 ad ehhez módszertani útmutatást is.

A 80 teaurusz 419,2 ezer deszkriptort tartalmaz. A teauruszok közül 71-ben 154,5 ezer nem-deszkriptor is szerepel. Az ASZVIJA teauruszaiban 0,9–1 millió lexikai egységgel számolnak.

A teauruszok lexikai egységeinek 43,5%-a egyszavas, 46,5%-a kétszavas, 6,1%-a háromszavas, 3,6%-a 4–5 szavas, 0,3%-a pedig 6–8 szavas.

A teauruszoknak kb. 65%-a felel meg a szabvány előírásainak [3]. A többit az ASZVIJA-ba történő felvétel előtt – egyszerűsíteni kell.

Összefoglalva elmondható: *meglehetősen nagymérvű a módszerek és a szerkezet tarkasága*. Különösen jelentősek az eltérések a szisztematikus mutatók terén. A lexikai egységek hosszúságában is nagy különbségek vannak az egyes teauruszok között. Éppen ezért az ASZVIJA kiépítéséhez igen alapos munkára van szükség.

Irodalom

1. ANTOPOL'SZKIJ, A. B.–VAJSZBERG, A. M.–ZARUVINSZKAJA, L. A.: Principü szozdanija i funkcionirovanija Avtomatizirovannoj szisztemü vedenija informacionnüh jazükov GSZNTI = Naucsno–Tehnicoszkaja Informacija, 2. sor. 6. sz. 1976. p. 8–12.
 2. Problemü jazükovoj szovmesztimoszti v Mezsdunardnoj sziszteme naucsnoj i tehnicoszkaj informacii. Problemü szozdanija i razvitija MCNTI. 1. köt. Moszkva, MCNTI, 1974. p. 5–15.
 3. Teaurusz informacionno-poiskovüj. Obscsie polozsenija. Forma predstavljenija. GOSZT 18383–73.
 4. Edinaja metodika szosztavljenija informacionno-poiskovüh teauruszov. Moszkva, VINITI, 1971. 153 p.
 5. Documentation. Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri for information retrieval. ISO/IS 2788. 1974.
 6. Teaurusz informacionno-poiskovüj odnoznacsntüj. Normativno–tehnicoszkoe predpiszanie. MCNTI 4–75. V. 1975. = Vesztnik MCNTI, 1975. 4. sz. p. 27–32.
 7. Vszeszojuznaja informacionnaja klaszszifikacija otraszlej nauki, tehnik i narodnogo hozjajsztva. Moszkva, VINITI, 1974. 158 p.
 8. Pravila razrabotki odnojzüksnüh informacionno-poiskovüh teauruszov. Normativno–tehnicoszkoe predpiszanie MCNTI. Tervezet. Moszkva, 1975.
- ### A tanulmányozott teauruszok jegyzéke*
9. Szlovar' deszkriptorov po aviacionnüm materialam. Moszkva, 1969. 200 p. (Vszeszojuznüh naucsno-isszledovatel'szkij insztituta aviacionnüh materialov)
 10. Teaurusz informacionno-poiskovüj po avtomobil'noj promüslennoszti. Moszkva, 1973. (Arhiv Naucsno-isszledovatel'szkogo insztituta avtomobil'noj promüslennoszti)
 11. Deszkriptornüh szlovar' IPSZ po bibliotekovedeniju. Moszkva, 1970.
 12. Teaurusz informacionno-poiskovüj po „Vücsiszlitol'noj tehniké". Moszkva, 1974. 166 p. 49 tábl. (Arhiv Naucsno-isszledovatel'szkogo insztituta ekonomiki)
 13. PAVLOV, V. V.: Szlovar'-teaurusz dlja klaszszifikacii szpravocsno-informacionnüh fondov po geodezii i kartografii. Moszkva, 1974. 201 p. (ONTI CNIIGAIK)
 14. Teaurusz informacionno-poiskovüj po geologii. 1–2. rész. Moszkva, 1974. 11 p. 33 tábl. 917 p. (OCNTI VIEMSZ)
 15. Teaurusz informacionno-poiskovüj po geologii rudnüh mesztorozszenij. Moszkva, 1973. 188 p. 10 tábl. (Arhiv VIEMSZ)
 16. Otraszlevoj geologicseszkiy teaurusz. Moszkva, 1974. (Arhiv VIEMSZ)
 17. Otraszlevoj geologicseszkiy teaurusz. Regional'naja terminologija Szovetszkogo Szozuja i zarubezsntüh sztran. Moszkva, 1974. 364 p. (OCNTI VIEMSZ)
 18. Teaurusz po gidrologii szusi. Obninszk, 1973. 129 p. (Arhiv Vszeszojuznogo naucsno-isszledovatel'szkogo insztituta gidrometeorologicseszkoj informacii)
 19. Teaurusz informacionno-poiskovüj po gomomu delu. Moszkva, 1973.
 20. Edinüh otraszlevoj teaurusz dlja avtomatizirovannoj szisztemü NTI Minisztersztva zagotovok SZSZSZR. Moszkva, 1973. (Arhiv VINITI)
 21. Teaurusz po izdatel'szko mu delu. Moszkva, 1972. 172 p. (Vszeszojuznaja Knizsnaja palata CBNTI po pecsati)
 22. Informacionno-poiskovüj teaurusz po informatike. Moszkva, 1973. 209 p. 13 tábl. (VINITI)
 23. Teaurusz informacionno-poiskovüj po lesznoj i derevobrabatüvajszej promüslennoszti. Moszkva, 1973. (Arhiv VINITI)
 24. Teaurusz informacionno poiskovüj po literature, literaturovedeniju, fol'kloru i fol'klorisztike. Moszkva, 1975. 113 p. (INION ANSZSZSZR)

* Az alábbi címléírások a teauruszok 1975-ös állapotát tükrözik. Nem publikált teauruszok esetén zárójelben a lelőhely található.

25. Tezaurusz informacionno-poiskovij po material'no-tehnicieszkomu sznabzszeniju. Moszkva, 1973. (Arhiv VINITI)
26. Tezaurusz informacionno-poiskovij po medicine. 1-6. rész. Moszkva, 1973. 1169 p. (VNIIMI)
27. Tezaurusz dlja IPSZ po metallurgii i obogascseniju rud cvetnüh, redkih i blagorodnüh metallov. Alma-Ata (Kaz NIINTI)
28. Tezaurusz informacionno-poiskovij po mikrobiologicseszkoj promüslennoszti. Moszkva, 1973. 288 p. (Arhiv Otdelenija naucsno-tehnicieszkoi informacii i tehniko-ekonomicseszkih iszszledovanij mikrobiologicseszkoj promüslennoszti)
29. Tezaurusz naucsno-tehnicieszkoi terminov. Moszkva, Voenizdat, 1972. 671 p.
30. Tezaurusz informacionno-poiskovij neftegazovij. Moszkva, 1973. (Arhiv VINITI)
31. Tezaurusz naucsno-tehnicieszkoi terminov. „Nefť i gaz”. Baku, 1974. 1313 p. (AzNIINTI)
32. SMELEVA, A. V.: Tezaurusz informacionno poiskovij obogascseniju rud. Moszkva, 1974. 121 p. 3. tábl. (VINITI)
33. Tezaurusz po okeanologii. Obninsk, 1974. 126 p. (Arhiv Vseszozjuznogo naucsno-iszszledovatel'szkogo insztituta gidrometeorologicseszkoj informacii)
34. Tezaurusz „Piscsa, pitanie i proizvodstvo piscsevüh produktov”. Moszkva, 1972. (Arhiv CNIITEIpscseprom)
35. Tezaurusz po tehnologii poligraficseszkoj proizvodstva. Moszkva, 1969. 163 p. (Vseszozjuznaja Knizsnaja palata CBNTI po pecsati)
36. Tezaurusz informacionno-poiskovij po priborosztroeniju, szredsztvam avtomatizacii i szisztemam upravlenija. Moszkva, 1974. 251 p. (CNIITEIpriborosztroenija, szredsztv avtomatizacii i szisztem upravlenija)
37. Tezaurusz deskriptorov po szel'szkomu hozjajsztvu. Moszkva, 1971. (Arhiv VNIITEISZH)
38. Tezaurusz po otecsesztennüm i zarubezsnüm togovüm markam szinteticseszkih kaucsukov. Moszkva, 1972. (Arhiv Vseszozjuznogo naucsno-iszszledovatel'szkogo insztituta szinteticseszkoj kaucsuka)
39. Tezaurusz po sztankoinstrumental'noj promüslennoszti. Moszkva, 1975. (Arhiv NIImas)
40. Informacionno-poiskovij tezaurusz po sztroitel'nomu, dorozsnomu i kommunal'nomu masinosztroeniju. Moszkva, 1973. (Arhiv CNIITEIosztrojmas)
41. Tezaurusz po sztroitel'sztvu i arhitekture. 6 rész. Moszkva, 1973. (Arhiv CINISZ)
42. Tezaurusz informacionno-poiskovij po szudovozsdeniju. Leningrád, 1973. (Arhiv CBNTI Minisztersztva morskogo flota)
43. Tezaurusz informacionno-poiskovij po upakovke. Kaluga, 1973. (Arhiv VINITI)
44. Tezaurusz informacionno-poiskovij po filozofii. Moszkva, 1974. (Arhiv INION ANSZSZSZSR)
45. Szlovar' deskriptorov po himii i himicseszkoj promüslennoszti. Moszkva, 1966. 668 p. (NIITEhim)
46. Dvuhjazücsnij tezaurusz po himii i himicseszkoj tehnologii (orosz-német/német-orosz). Moszkva-Berlin, 1974. 129 p. (VINITI-CIID)
47. Informacionno-poiskovij tezaurusz po himicseszkoj i nefťjanomu masinosztroeniju. Moszkva, 1973. (Arhiv CNIITEIhimneftemas)
48. Tezaurusz po cvetnoj metallurgii. Moszkva, 1975. (Arhiv Cvetmetinformacii)
49. Tezaurusz informacionno-poiskovij po celjulozno-bumazsnaj promüslennoszti. (LGIK. Vseszozjuznoe naucsno-proizvodsztennoe ob'edinenie bumazsnaj promüslennoszti)
50. Tezaurusz informacionno-poiskovij po csernoj metallurgii. Moszkva, 1973. (Arhiv Csermetinformacii)
51. Tezaurusz informacionno-poiskovij po csajnoj promüslennoszti. Tbiliszi, 1973. (Arhiv GruzNIINTI)
52. Tezaurusz po ekonomike, organizacii upravlenija i vücsiszlitel'noj tehnikae. Riga. (Latvicszkij reszpublikanszkij insztitut naucsno-tehnicieszkoi informacii i propagandü Goszplana LatvSZSZR)
53. Tezaurusz informacionno-poiskovij po energetike i elektrifikacii. Moszkva, 1973. 350 p. (Arhiv Inform-energo)
54. Deskriptornüe szlovari po 6 otraszljam Kemerovszkoj mezsotraszlevogo centra naucsno-tehnicieszkoi informacii i propagandü. Gornoe delo. Moszkva, 1972. 351 p. Tehnologija masinosztroenija. Moszkva, 1971. 420 p. Szel'szkoe hozjajsztvo. Moszkva, 1971. 310 p. Obscsie voproszü himicseszkoj tehnologii. Moszkva, 1971. 420 p. Csernaja metallurgija. Moszkva, 1971. 311 p. Elektrotehnika. Moszkva, 1971. 271 p.
55. Tezauruszü informacionno-poiskovüe po 5 otraszljam Kemerovszkoj mezsotraszlevogo centra naucsno-tehnicieszkoi informacii i propagandü. Kemerovo, 1974. (Arhiv VINITI)
56. Tezauruszü informacionno-poiskovüe po 7 rubrikam. Moszkva, 1973. (Arhiv VNTIC)

/ANTOPOL'SZKIJ, A. B.-RUDÜKINA, N. G.: Opüt szravnitel'nogo iszszledovanija otecsesztennüh informacionno-poiskovüh tezauruszov. = Naucsnüe i Tehnicieszkie Biblioteki SZSZSZR, 1977. 12. sz. p. 3-11./

(Futala Tibor)

